

ТЕОРІЯ ЛІТЕРАТУРИ, ПОРІВНЯЛЬНЕ ЛІТЕРАТУРОЗНАВСТВО

Ковалевич В.М.

викладач,

Відокремлений підрозділ

Національного університету біоресурсів

і природокористування України

*«Бобровицький коледж економіки та менеджменту
імені О. Майнової»*

ВАЛЕР'ЯН ПІДМОГИЛЬНИЙ – АВТОР ІНТЕЛЕКТУАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНОЇ ПРОЗИ ЕПОХИ МОДЕРНІЗМУ

Валер'ян Підмогильний (1901-1937) – оригінальне явище в українській літературі. Його сучасник, письменник Юрій Смолич, згадував: «Коли б хтось із читачів моїх літературних спогадів запитав, кого з молодих українських письменників двадцятих-тридцятих років я вважаю найбільш інтелектуально заглибленим, душевно тонким, найбільш інтелігентним, то я б ні на хвилину не задумався і відказав: Валер'яна Підмогильного» [5, с. 3].

Таким він постав перед своїми літературними побратимами, таким ми сприймаємо його й зараз – талановитого митця, чия творчість, зазнавши сурового випробування, посідає належне місце серед класики української прози ХХ століття.

«Вчителями» письменника, за його визначенням, були М. Коцюбинський, В. Стефаник, Леся Українка, В. Винниченко, а також європейські класики О. Бальзак, Г. Мопассан, Д. Дідро, В. Гюго, У. Шекспір (їхні твори В. Підмогильний не тільки любив, знав, а й перекладав). Можливо, не без впливу цих великих майстрів слова сформувався письменник, для якого на перший план виступає не абстрактне поняття «людство», а конкретна людина [3, с. 48].

Що це саме так, а не навпаки, підтверджує найбільш відомий твір В. Підмогильного роман «Місто», завершений у 1927 році. Тривалий час навколо твору вирують пристрасті аж до абсурдних звинувачень у тому, що нова книга В. Підмогильного

антирадянська, бо ж у ній, мовляв, не показано змичку робітників і селян, і т. д. Автор залишається вірним своєму покликанню, він продовжує стояти «на варті страждання», а не радості людини, і створює ще один роман «Невеличка драма» (1930), пише «Повість без назви», яку не встигає завершити...

В. Підмогильний вважається одним із зачинателів молоді української прози, тонким знавцем людської психології. Свого часу він оголосив себе правовірним фрейдистом, блискуче знав французьку мову та літературу, отож не дивно, що уроки французької класики позначились і на манері його письма [1, с. 170]. Ставлячи доробок В. Підмогильного найперше в контекст вітчизняної літератури, дослідники його творчості справедливо підкреслюють, що письменник працював на продовження і розвиток інтелектуальної, філософсько-психологічної прози, розквіт якої в Україні припадає на XVI–XVII століття, коли українська література розвивалася з культурою Західної Європи і переживала своє культурно-національне відродження. На цей період припадає і розквіт першого європейського художнього напрямку – бароко, особливостями стилю якого є: динамізм образів і композицій, тяжіння до контрастів (як формальних, так і смислових), складна метафоричність, алегоричність. Елементи поетики барокового стилю знайшли розвиток і у творах В. Підмогильного, та не лише в нього – вже досліджено наявність паралелей між літературою бароко і літературою 20-х років XX століття [4, с. 19]. Втім, помічені вони були досить давно, і справа зараз не в їх констатації, а в дослідженні причин активізації тих чи інших літературних явищ. Одна з причин, але не єдина і, можливо, не головна – суспільні зрушення, на тлі яких формувалась українська проза 20-х років.

В. Підмогильний, як довели дослідники випередив естетику французького екзистенціалізму [1, с. 169], будучи початківцем інтелектуального роману в українській прозі.

Тогочасна критика, оцінюючи твори В. Підмогильного, зазначала, що це «специфічно-інтелігентська література». При цьому під інтелігентом розуміли людину, якій властиві песимізм та скептицизм, яким не місце в пролетарському мистецтві. Варто зауважити, що примітивне, поверхове оспівування відданості народові й партії, догматичне слідування в письмі ідеологічним принципам пануючої ідеології вважалося хорошим тоном справжньої «пролетарської» літератури, а будь-який ухил в бік

символізму, психологічності образів героїв або поглибленого інтелектуального аналізу подій в художньому творі сприймалося як прояв «інтелігентщини», буржуазного націоналізму, або ж диверсії ворожого капіталістичного Заходу.

Романи Валер'яна Підмогильного – «Місто» (1928), «Невеличка драма» (1930), «Повість без назви» (1933) – попри зрозумілі відмінності мають фундаментальну спільну рису. Всі вони належать до нового, для української літератури, типу інтелектуального роману, будучи одночасно психологічними романами.

Інтелектуалізм був домінантою модернізму й художньої культури ХХ століття. Інтелектуальний роман є, як правило, модерним романом зі своїм особливим дискурсом. Література завжди мала філософський підтекст, проте в епоху небувалих історичних і суспільних катаклізмів і краху світових філософських систем філософування стало її домінантою. Література заглиблювалася в ті проблеми, які пробувала вирішити філософська наука, додаючи до цього свій настрій песимізму й розчарування. Песимізм походив від неможливості вирішити фундаментальні філософські питання. Філософування на абстрактні теми наприкінці 20-х виявилось єдиним способом говорити правду, вважає Соломія Павличко [6, с. 42].

Український інтелектуальний роман за своїм дискурсом був близький до критичного. Власне, з народженням у 20-х років чесної критики він частково замінив її. Цим спричинена його головна суперечність, загалом властива для інтелектуального роману – між висловлюванням ідей і художньою структурою. В інтелектуальному романі переважає висловлювання ідей, що зумовлює відповідні форми роману: параболу, притчу, антиутопію тощо. Зрозуміло, нас у контексті даної статті цікавить саме висловлювання ідей, тобто теоретичний, філософський дискурс прози Підмогильного.

Дискурс (також стиль) Підмогильного іронічний, скептичний, навіть не позбавлений пародійних ноток на протигагу романтиці й пафосові офіційного дискурсу радянської літератури. Голос автора, такий важливий в інтелектуальному романі, чітко прослуховується. Він дистанціюється від своїх героїв частими іронічними коментарями. В інтелектуальному романі, як правило, багато ілюзій, відкритих і прихованих цитат, тут відбувається полеміка з письменниками, філософами, вченими, відтак текст може нагадувати науковий твір [2, с. 63].

В інтелектуальному романі сама колізія, як зазначає Соломія Павличко, конфлікт є певною розумовою схемою, якій підкорений розвиток сюжету. Відповідно схематичність притаманна й героям. Інтелектуальний роман байдужий до людських характерів. Вони символізують певні погляди або психологічні стани, а роман є викладом сутички цих поглядів або осмисленням цих станів.

Переважання ідей над стилем ставить письменника в небезпечне становище й спричиняє руйнування художньої тканини твору. В Підмогильного, наприклад, це часто виявляється в невідповідності між героєм, його реальною біографією й життєвим статусом та тим інтелектуальним завданням, яке ставить перед ним автор.

Романні сюжети в Підмогильного розгортаються на фоні читання і широких літературних інтересів героя, тобто самого автора. В літературних альясах письменники полемізують з іншими авторами, навіть пародіюють їх. Крім того, література як поняття є частиною філософської схеми, свого роду дійовою особою. Голос автора добре чути в сентенціях і парадоксах. Розгортаючи й будуючи сюжет, автор ніби втомлюється і від роману, і від своїх героїв, есеїст і критик поступово перемагає романіста, Підмогильний починає говорити своїм голосом, а потім обриває твір взагалі, мотивуючи це тим, що нічого цікавого вже більше не станеться.

Отже, В. Підмогильний у багатьох своїх творах, і в романі «Місто» звертає увагу читачів на проблему пристосування інтелігенції, майстерно будує і сюжетні лінії, і діалоги та роздуми героїв. На жаль, життя письменника на 36-му році життя обірвала сталінська хвиля нищення української інтелігенції, проте його спадок – це найкращі взірці прози початку ХХ століття.

Список використаних джерел:

1. Бурова О. Метафізика зору: про діалог речового і тілесного // Філософська думка. – 1998. – № 3. – С. 24.
2. Ковальчук О. «Мистецтво жити» як альтернатива стратегіям буття: «Невеличка драма» Валер'яна Підмогильного // Дивослово. – 2004. – 2. – С. 51-54.
3. Котик І. Ірраціональне / раціональне в характерах героїв Валер'яна Підмогильного // Слово і час. – 2003. – 5. – С. 64-70.
4. Мельник В. Валер'ян Підмогильний // Срібний птах. – К., 2004. – С. 225.

5. Мовчан Р. Інтелектуально-психологічна проза Валер'яна Підмогильного // Українська мова та література. – 1997. – 25-28(41-44). – С. 32-39, дод.

6. Мороз-Стрілець Т. Незабутній Валер'ян // Літературне Придніпров'я. – 2000. – Жовтень. – С. 3.

7. Підмогильний В. «Місто». – К., 1993.

Поліщук О.Л.

аспірант,

Науковий керівник: Галич О.А.

доктор філологічних наук, професор, завідувач,

Луганський національний університет

імені Тараса Шевченка

ГЕНЕЗА ТА РОЗВИТОК АЛЬТЕРНАТИВНОЇ ІСТОРІЇ В ЛІТЕРАТУРНОМУ ПРОЦЕСІ

Історики стверджують, що історія не має умовного способу. Проте у будь-яку історичну епоху знайдеться хтось, хто замислиться: «А що було б, якби...?». Це питання починає хвилювати мозок неординарного індивідуума і, не даючи вже йому спокою, приводить до сплеску уяви, яку вже не можливо зупинити. Саме в цей момент і народжуються різні варіанти існування альтернативних сценаріїв якихось історичних подій чи альтернативних моделей технічного, економічного, соціального чи будь-якого іншого характерів. Наприклад, можливість людської уяви беззаперечно може пофантазувати на теми: що було, якби Наполеон переміг у війні 1812 року? Який би вигляд мав сучасний світ, якби результати Другої Світової війни були діаметрально протилежними? Якою б зараз постала комуністична держава, якби Радянський Союз не розпався у 1991 році? Таких «якби» безумовно безліч, і саме пошуки відповідей на ці питання призвели до зародження жанру альтернативної історії в художній літературі.

Альтернативна історія зародилася ще у Давній Греції та Римі. Історик Тит Лівій у своєму трактаті «Історія Риму від заснування Міста» [1], що написаний приблизно у 35 році до н. е., висунув гіпотезу, що Олександр Македонський не помер у 33 роки і присвятив декілька сторінок ймовірному, тобто такому, що міг